

RECENSĂMÂNTUL MONUMENTELOR DIN RAIONUL SEBEȘ (1953)

Călin ANGHEL*

După desființarea Comisiunii Monumentelor Istorice în 1948¹, de către proaspăt instalatul regim comunist, patrimoniul construit al României a traversat o perioadă de insecuritate, datorată atât vidului legislativ în domeniu, cât și absenței unor instituții de profil care să coordoneze activitățile specifice: evidența, conservarea și restaurarea.

Situația tinde să se amelioreze la începutul anilor '50 ai secolului trecut, când în 15 martie 1951 s-a înființat, în cadrul Academiei RPR, Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, ce avea ca principală sarcină inventarierea monumentelor². În anul următor, prin HCM 2447, din 13 noiembrie 1952, s-a înființat Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții (CSAC), care, prin Direcția Generală a Monumentelor Istorice, avea atribuții în conservarea și restaurarea monumentelor din R. P. Română³. Devenită, în 1959, Direcția Monumentelor Istorice (DMI), instituția a desfășurat o activitate remarcabilă în cercetarea și restaurarea patrimoniului construit din România, până în anul 1977, când a fost desființată⁴.

Revenind la activitatea Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, trebuie subliniat rolul pe care acest organism l-a avut în inventarierea patrimoniului și publicarea unei liste a monumentelor din România, în anul 1955⁵.

Elaborarea listei a fost posibilă ca urmare a unui recensământ al monumentelor desfășurat în lunile mai-iunie 1953, organizat la nivel național⁶. Au fost constituite comisii regionale și raionale, precum și birouri de inventariere la nivel de oraș și comune, din care făceau parte cadre didactice, directori și alți angajați ai căminelor culturale, dar și specialiști. Activitatea lor a fost coordonată și supervizată de Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, cu sprijin logistic de la mai multe instituții: Comitetul pentru Așezăminte Culturale din RPR, Comitetul pentru Artă, Direcția Centrală de Statistică, Comitetul

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; e-mail: calinang@gmail.com.

¹ Greceanu 1995, p. 87; Măndrescu 2010, p. 146.

² Luca 2012, f.p.; Opreș 1994, p. 161.

³ Greceanu 1995, p. 87.

⁴ Nistor 2014, p. 27, nota 7.

⁵ Iamandescu 2014, p. 24.

⁶ Greceanu 1995, p. 89, nota 8.

Executiv al Sfaturilor Populare Regionale, Raionale, Orașenești și Comunale, precum și din partea Ministerului Învățământului Public⁷.

Un astfel de recensământ a fost realizat și în fostul raion Sebeș, iar comisia de aici a avizat inventarierea a 57 de monumente și stațiuni arheologice, înaintând comisiei regionale Deva un dosar cuprinzând lista obiectivelor propuse, precum și fișele de evidență ale acestora. Un exemplar al dosarului, din păcate incomplet, se păstrează în arhiva Muzeului Municipal „Ioan Raica” din Sebeș și cuprinde mai multe formulare, situații, precum și unele fișe de evidență a monumentelor⁸. Nu au fost înaintate comisiei regionale acele fișe ale obiectivelor ce au constituit propuneri ale birourilor locale de inventariere și care nu au fost aprobate de forul raional.

Din cele 57 de obiective inventariate, cele mai multe - 19 - sunt de pe arealul orașului Sebeș: 8 monumente și 11 stațiuni arheologice. În cazul monumentelor, în rândul propunerilor se regăsesc edificiile cele mai importante din centrul istoric: fortificația orașului (zidul și turnurile)⁹, biserica evanghelică¹⁰, biserica romano-catolică (a fostei mănăstiri dominicane)¹¹ și Casa Zápolya¹², în timp ce din cartierele românești au fost propuse cele trei biserici¹³, toate ortodoxe, la acea dată (vezi **anexa**). Lista se încheie cu un monument funerar pe care nu am reușit să-l identificăm, ce însă pare a fi unul modern, din moment ce, în tabelul de evidență, la rubrica „Cărei orânduiri îi aparține”, figurează termenul „capitaliste”.

Numărul propunerilor de monumente este surprinzător de mic, ținând cont de vechimea și valoarea multor clădiri din centrul istoric al Sebeșului. Nu au fost nominalizate celelalte edificii din alcătuirea ansamblului bisericii parohiale evanghelice din Sebeș: capela Sf. Iacob, Casa Clopotarului și fragmentul de zid al

⁷ *Instrucțiuni* 1953.

⁸ După cum reiese dintr-o adresă înaintată Comisiei Regionale de Inventariere a Monumentelor Deva, în zona Sebeșului au fost implicați, între alții: Ion Raica (profesor la Școala Elementară nr. 1 din Sebeș), Theobald Streitfeld (profesor la Școala nr. 4 din Sebeș), Dumitru Muntiu (director al Căminului Cultural din Petrești), Pavel Zămora (director al Căminului Cultural din Sebeș) și Cornel Savu (învățător în Răhău) (vezi MMIRS, *Dosar de recensământ monumente 1953*, nr. inv. 834, f. 1).

⁹ Lucrările de construcție au început la sfârșitul secolului al XIV-lea, mai precis în jurul anului 1387, când regele Sigismund de Luxemburg (1387-1437) le-a acordat sebeșenilor permisiunea de a-și înconjura orașul cu o fortificație din piatră, și ele au continuat și în veacul următor (vezi Anghel 1976, p. 147-159; Anghel 1986, p. 159-166; Anghel 2014, p. 393-402).

¹⁰ Biserica parohială evanghelică este cel mai reprezentativ monument al orașului Sebeș, care, pe lângă vechimea considerabilă, are și o serie de particularități ce-i conferă valoare de unicat în cadrul istoriei arhitecturii din România. Este vorba de o construcție în care coexistă elemente arhitecturale specifice stilurilor romanic și gotic (pentru informații suplimentare, vezi Reuschel 1878, p. 3-8; Roth 1929; Vătășianu 1959, p. 39-40, 220-223; Heitel 1964, p. 10-26; Angelescu *et alii* 1967, p. 90-119; Arion 1974, p. 53-69; Krasser 1976, p. 13-22; Klein 1976, p. 23-59; Gündisch, Streitfeld 1976, p. 60-80; Varga 1984; Géza 1984, p. 65-108).

¹¹ Mănăstirea dominicană de la Sebeș a fost atestată documentar în 1322, iar prima mențiune despre activitatea călugărilor aici datează din 1368 (pentru informații suplimentare, vezi Streitfeld 1935, p. 1-11; Salontai 1996, p. 27-32; Salontai 2002, p. 201-208).

¹² MMIRS, *Dosar de recensământ monumente 1953*, nr. inv. 834, f. 3.

¹³ Biserica „Adormirea Maicii Domnului” - 1783, biserica „Schimbarea la Față” - 1818 (fostă greco-catolică), biserica „Învierea Domnului” - 1828 (pentru informații suplimentare, vezi Stanca 1928; Fleșer 2001, p. 126-131; Fleșer, Rustoiu 2005; Fleșer *et alii* 2005, p. 124-158).

fortificației bisericii, singurul element al acesteia care s-a păstrat până în prezent¹⁴. În cazul fostei mănăstiri dominicane, deși biserica acesteia a fost inclusă în inventar, anexele au fost omise.

Dintre construcțiile civile din orașul *interior*, după cum s-a arătat mai sus, a fost propusă doar Casa Zápolya¹⁵, fiind omise alte edificii, cum ar fi casele: „Heitz-Konrad”, „Mauksch”, „Kohuth-Breitenstein”, „Roth” etc., sau chiar fostul han „La Leul de Aur”.

De o atenție specială s-au bucurat, în schimb, siturile arheologice din apropierea orașului, un merit în acest sens avându-l, probabil, și Ion Raica (1903-1990)¹⁶, membru al comisiei de inventariere, pe atunci profesor la Școala Elementară nr. 1, un bun cunoscător al istoriei localității. Între propunerile comisiei se regăsesc așezări importante, precum cea de la „Râpa Roșie”, cu descoperiri datând din preistorie¹⁷. Alte stațiuni arheologice, precum „Gorganul”¹⁸ (preistorie și epocă romană), „Rebeșul Mare”¹⁹ (epoca bronzului timpuriu, Cultura Coțofeni), „Țiglarăia Weber” (neolitic)²⁰, „Obreghea Mică”²¹, „Dealul Roșu”²² și „Gruiețul din Glod”²³ s-au numărat printre siturile inventariate. „Stațiunea la Secaș” pare a fi o parte a sitului Podul Pripocului, la fel ca așezarea „Nyhoage”²⁴, cu descoperiri de epocă romană, ce se întindea în dreapta luncii Secașului până peste valea Slatinei, ajungând spre nord până la Ruzga²⁵. Un alt obiectiv inventariat a fost o porțiune a drumului roman Apulum - Sacidava - Caput Stenarum²⁶, numit în inventar „Calea lui Traian”²⁷. Drumul, ce venea dinspre Miercurea Sibiului, străbătea lunca Secașului și, după ce traversa câmpul Ruzga, ajungea la Lancrăm²⁸.

În apropierea Sebeșului, în prezent parte integrantă a orașului, la Răhău au fost inventariate trei obiective: o stațiune arheologică - „Piatra Sfintei” -, situată, probabil, în zona de deasupra izvorului „Budurăul Ciobănelului”, unde s-au descoperit urmele fundațiilor a două construcții romane, ce puteau face parte dintr-

¹⁴ Streitfeld 1936, p. 287-306; Streitfeld 1976, p. 110-133; Streitfeld 1983, p. 199-203.

¹⁵ Edificiu datând din secolul al XV-lea, ce adăpostește și în prezent Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș (pentru mai multe detalii, vezi Anghel 2003, p. 199-210).

¹⁶ Învățător și director al muzeului din Sebeș (vezi Dan 2001, p. 235-237).

¹⁷ Pentru informații detaliate, vezi Moga, Ciugudean 1995, p. 167.

¹⁸ Deal din lut situat dincolo de calea ferată, în dreptul gării (vezi Cărpinișianu 2002a, p. 3).

¹⁹ Toponimul poate fi localizat în zona pădurii „Rebeș”, situată în partea dreaptă a drumului Dăii, în spatele „Pripocului”, ce se întinde până în apropierea hotelurilor satelor Cut și Șpring (vezi Cărpinișianu 2002b, p. 2).

²⁰ „Țiglarăia lui Weber” este un punct situat în partea sudică a orașului, către Petrești (vezi Raica 2002, p. 6; Popa 1999-2001, p. 83-84).

²¹ Sau Obreja Mică - este un punct pe o terasă înaltă situată la ieșirea din Sebeș spre Vințu de Jos, în apropierea cimitirului nou (Cărpinișianu 2002b, p. 2).

²² Probabil partea dinspre Lancrăm a dealului cu eroziunea „Râpa Roșie”.

²³ Glodul este porțiunea de teren argilos cuprinsă între drumul spre Vințu de Jos și calea ferată (vezi Cărpinișianu 2002a, p. 3).

²⁴ Sau Nihoaje, este zona cuprinsă între drumul Dăii și dealul „Pripoc” (vezi Cărpinișianu 2002b, p. 2).

²⁵ Moga, Ciugudean 1995, p. 168-170; Raica 2002, p. 8.

²⁶ Fodorean 2006, p. 274-279.

²⁷ MMIRS, *Dosar de recensământ monumente 1953*, nr. inv. 834, f. 3.

²⁸ Moga, Ciugudean 1995, p. 170; Raica 2002, p. 11-12.

o *villa rustica*²⁹, și două pietre funerare romane: a „Iuliei Maxima” (în stare fragmentară) și a lui „Titu Flavius R”³⁰ (un veteran al legiunii XI Claudia), ce se păstrează în cimitirul satului³¹.

Din localitatea Petrești a fost inclusă în inventar vechea bazilică romanică fortificată, construită în secolul al XIII-lea, din care s-a mai păstrat până în prezent doar turnul-clopotniță, înconjurat de o incintă de formă ovală, ce adăpostește în prezent cimitirul săsesc³².

De asemenea, au fost incluse în inventar două obiective din Călnic: o fortificație și o stațiune arheologică. Cetatea, construită în secolul al XIII-lea, fostă reședință a greavului „Chyl de villa Kelunk”, este alcătuită dintr-un donjon, o capelă și o incintă de formă ovală. În secolul al XV-lea fortificația a devenit proprietatea comunității și a suferit mai multe transformări, culminând cu cea din secolul al XVI-lea, când i-a fost adăugată o a doua curtină³³. Stațiunea arheologică „Muchea cea mare” este așezarea Coșofeni situată pe o terasă a „Dealului Mare”, cercetată sistematic în anii 1942 și 1943 de Fritz Roth³⁴.

Din comuna Gârbova au fost înregistrate cinci obiective: trei biserici și două cetăți. Între ele se regăsesc biserica „din Deal”, o veche bazilică romanică, ce datează din ultimul sfert al secolului al XIII-lea³⁵ și o altă biserică, probabil vechiul donjon transformat în secolul al XIX-lea în turn-clopotniță. Alături de acestea, se află și biserica din Cărpiniș, edificiu ce datează din secolul al XVIII-lea³⁶. În cazul cetăților inventariate, lucrurile sunt mai clare, fiind vorba de fosta reședință a greavului sas Herbord de Wrbow, alcătuită dintr-un donjon (amintit mai sus) și o incintă circulară, vândută în secolul al XV-lea comunității și transformată de aceasta ulterior³⁷ și de „Cetatea Veche”, ale cărei ruine se mai păstrează în pădurea de pe Valea Mare, la aproximativ 4 km de Gârbova³⁸.

Din comuna Pianu de Sus au fost inventariate trei obiective: o biserică, o stațiune arheologică și o peșteră. În cazul edificiului de cult, este vorba, cel mai probabil, despre vechea biserică de lemn din cimitir, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, ce datează din 1761, și care nu a mai fost folosită după construirea celei noi, din piatră³⁹. Stațiunea arheologică „Podei”, se află la confluența văii

²⁹ Moga, Ciugudean 1995, p. 151-152.

³⁰ Titus Flavius Rufus (vezi Popa 2002, p. 151).

³¹ Moga, Ciugudean 1995, p. 151-152.

³² Anghel 1986, p. 145-147; Fabini 1998, p. 558-559.

³³ Anghel 1986, p. 98-102; Porumb, Firea 2007.

³⁴ Moga, Ciugudean 1995, p. 81.

³⁵ Mai precis din jurul anului 1280 (vezi Vătășianu 1959, p. 67-68; Fabini 1998, p. 773).

³⁶ Biserică ortodoxă, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, construită în 1771 pe o înălțime situată în centrul localității (Fleșer *et alii* 2005, p. 20-24).

³⁷ Construită, probabil, la sfârșitul secolului al XIII-lea sau la începutul celui de-al XIV-lea, a suferit ulterior refaceri radicale: donjonul a fost transformat în turn-clopotniță și i s-a adăugat o nouă incintă de formă rectangulară (vezi Anghel 1986, p. 119-121; Fabini 1998, p. 774-776).

³⁸ Cetate de refugiu, construită cel mai probabil după invazia tătară de la 1241, a servit în acest scop până la jumătatea secolului al XV-lea, când comunitatea a cumpărat fosta reședință a greavilor Wrbow (vezi Anghel 1986, p. 121-124; Fabini 1998, p. 775).

³⁹ Cristache-Panait 1987, p. 104-107.

Pianului cu pârâul Liștii, iar pe arealul său a existat o așezare neolitică și eneolitică de mari dimensiuni⁴⁰.

Este surprinzător faptul că nu a fost inclusă și biserica evanghelică din Pianu de Jos, un important monument săsesc, o bazilică, ce între timp și-a pierdut colateralele, cu o fază romanică și o refacere gotică⁴¹.

Comuna Săsciori avea opt obiective inventariate: o biserică, o stațiune arheologică, trei cetăți, două exploatare aurifere și o cruce (probabil din piatră). Dacă prezența bisericii surprinde, având în vedere că este vorba de o construcție datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁴², remarcăm atenția acordată fortificațiilor de pe arealul acestei comune. Este vorba despre cetatea dacică de la Căpâlna⁴³ și de cele medievale de la Săsciori⁴⁴ și Laz⁴⁵. În ceea ce privește stațiunea arheologică, cel mai probabil este vorba de așezarea „Gorgan” de la Sebeșel, cu descoperiri aparținând culturii Coțofeni⁴⁶, identificată încă din anul 1958 de Dumitru și Ion Berciu⁴⁷. În ceea ce privește exploatarea aurifere inventariate, Mina de Aur „Șermag” și Mina „Ocing-Găuroi”, ele datează din perioada modernă⁴⁸. Crucea (sau troița), datată de către membrii comisiei de inventariere în „epoca feudală”, nu a putut fi identificată, și se pare că era confecționată din piatră⁴⁹.

Din comuna Strungari, mai exact de pe arealul satului Răchita, au fost inventariate trei obiective: o stațiune arheologică și două „peșteri”⁵⁰. În cazul stațiunii „Vârful Goriniște”, se pare că este vorba de așezarea în terase de la punctul numit „Vârful Zăpozi”⁵¹, cu descoperiri Coțofeni⁵². Peșterile „Gaura Bătrânului” și „Gaura Jidovului” au fost, cel mai probabil exploatare miniere, aurifere, posibil de epocă romană⁵³.

Din comuna Doștat, satul Boz, a fost inventariată biserica fortificată, evanghelică. Datând de la începutul secolului al XVI-lea, edificiul a fost prevăzut de la început cu un reduct peste cor și navă și era înconjurat cu o incintă dreptunghiulară⁵⁴.

⁴⁰ Moga, Ciugudean 1995, p. 143.

⁴¹ Fabini 1998, p. 136-138; Burnichioiu 1996, p. 87-93.

⁴² Construită în anii 1790 și 1791, biserica are hramul „Sfânta Treime” (Fleșer *et alii* 2005, p. 118-122).

⁴³ Cetatea datează de la mijlocul secolului I a.Chr.- începutul secolului al II-lea p.Chr. (vezi Glodariu, Moga 1989, p. 126).

⁴⁴ Cetatea, atestată documentar în anul 1309, a fost una dintre fortificațiile cele mai importante de pe Valea Sebeșului, datând de la sfârșitul secolului al XIII-lea sau începutul celui de al XIV-lea (vezi Anghel 1986, p. 155-159).

⁴⁵ Fortificație cu șanț și val de pământ, fără ziduri de piatră, a cărei datare este încă problematică (pentru detalii, vezi Ghenescu 2010, p. 245-268).

⁴⁶ Popa 2012, p. 37.

⁴⁷ Moga, Ciugudean 1995, p. 172.

⁴⁸ Afrapt 2009, p. 82-84; Popa 2012, p. 218.

⁴⁹ MMIRS, *Dosar de recensământ monumente 1953*, nr. inv. 834, f. 6.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁵¹ Popa 2012, p. 22, nota 27; p. 48.

⁵² Moga, Ciugudean 1995, p. 150.

⁵³ Popa 2012, p. 213-219.

⁵⁴ Vătășianu 1959, p. 602; Anghel 1986, p. 87-88; Fabini 1998, p. 120-122.

În apropiere, în comuna Drașov, s-a inventariat un alt edificiu - „Glădirea grof Telechi” - care, la data efectuării recensământului, se afla într-o stare avansată de degradare (vezi **anexa**).

De pe arealul fostei comune Miercurea Sibiului au fost inventariate trei biserici și o stațiune arheologică. Biserica evanghelică fortificată, reconstruită în stil gotic la sfârșitul secolului al XV-lea⁵⁵, ce mai păstrează și unele elemente datând din faza romanică (turnul-clopotniță și tribuna)⁵⁶, este cel mai important monument al localității. Surprinde includerea în inventar a bisericii romano-catolice (în prezent greco-catolică) din Miercurea Sibiului, situată în zona pieței centrale, a cărei construcție a fost finalizată în anul 1772⁵⁷. Cea de-a treia este biserica evanghelică din Dobârca. Inițial, a fost o bazilică romanică⁵⁸, fiind transformată la finalul secolului al XIV-lea într-o biserică sală gotică⁵⁹. Este înconjurată cu o incintă de formă poligonală.

În ceea ce privește stațiunea arheologică „Albele”, situată în apropierea actualelor băi de la Miercurea Sibiului, este vorba de un complex rutier și termal, alcătuit din terme, un bazin și un apeduct ce le alimenta cu apă, precum și un loc de popas pentru călători, datând din epoca romană⁶⁰.

De asemenea, a fost inclusă în inventar biserica evanghelică din Apoldu de Sus, o bazilică romanică construită în secolul al XIII-lea, ce a fost parțial demolată și reconstruită, cu sprijin financiar din partea celor șapte scaune, începând cu anul 1524, când s-au efectuat lucrări și la fortificația acesteia⁶¹.

Din comuna Apoldu de Jos s-au inventariat două biserici de lemn, una din localitatea reședință - cu hramul „Sf. Ioan Evanghelistul” - adusă aici între anii 1763 și 1765⁶² și cealaltă din Sângătin - patronată de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil - datând de la începutul secolului al XVIII-lea⁶³. O altă biserică de lemn inclusă în inventar este cea din Presaca, comuna Păuca⁶⁴, cu hramul „Sf. Treime”, construită în primele decenii ale secolului al XVIII-lea⁶⁵.

Tot o biserică de lemn este și cea „din Deal”, de la Poiana Sibiului⁶⁶, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, o construcție ridicată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁶⁷. Din aceeași localitate, a fost înregistrată și o chilie pe care nu am reușit să o identificăm.

⁵⁵ Fabini 1998, p. 602-604.

⁵⁶ Vătășianu 1959, p. 65.

⁵⁷ Străuțiu 2011, p. 52.

⁵⁸ Din această fază s-au mai conservat fațada de vest și părți din cor (Vătășianu 1959, p. 65).

⁵⁹ Fabini 1998, p. 149-151.

⁶⁰ Popa 2002, p. 125-126.

⁶¹ Fabini 1998, p. 235-239.

⁶² Abrudan 2010, p. 66.

⁶³ Existența unei biserici în Sângătin a fost consemnată pentru prima dată în documentele conșcripției din anul 1733. Acest an, precum și cel înscris pe clopotul bisericii, 1717, sugerează datarea bisericii la începutul secolului al XVIII-lea (pentru detalii suplimentare, vezi *ibidem*, p. 27-50).

⁶⁴ Localitatea se află, în prezent, în județul Sibiu.

⁶⁵ Abrudan 2010, p. 113-119.

⁶⁶ În inventar era folosită vechea denumire „Poiana” (vezi **anexa**).

⁶⁷ Abrudan 2010, p. 90.

Cu toate că multe dintre expertizele și propunerile de inventariere a monumentelor au fost făcute de nespecialiști, inventarul din anul 1953 a reprezentat un important pas înainte făcut în evidența patrimoniului construit din România. Doi ani, mai târziu, în 1955, având ca punct de plecare recensământul în discuție, a fost elaborată *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR*⁶⁸, aprobată prin HCM 1160/1955, ce cuprindea 4345 de înregistrări grupate pe regiuni, raioane și localități⁶⁹. Erau luate în evidență 115 „monumente de arheologie”, 3359 „monumente de arhitectură”, 405 „monumente de artă plastică” și 466 „monumente istorice”⁷⁰.

Dintre obiectivele inventariate doi ani mai devreme, în fostul raion Sebeș, s-au regăsit în lista monumentelor următoarele: biserica evanghelică din Sebeș („cu capela, cancelaria consistorială, restul zidurilor înconjurătoare și arcadele”), biserica romano-catolică Sf. Bartolomeu (cu casa parohială⁷¹), „Casa Zapolia”, „Zidurile și turnurile orașului Sebeș”. Din comuna Apoldu de Jos au fost incluse bisericile din lemn: „Sf. Ioan Evanghelistul” din localitatea reședință și cea din Sângătin („Sf-ții Mihail și Gavril”) ⁷². Biserica evanghelică din Apoldu de Sus și Cetatea Călnicului („cu întregul complex de clădiri”) au fost luate, la rândul lor, în evidență. Bisericile: evanghelică fortificată din Boz, evanghelică din Gârbova și cea ortodoxă din Cărpiniș au fost alte monumente incluse în această listă. Din Miercurea Sibiului au fost cuprinse biserica evanghelică fortificată și cea ortodoxă, precum și cea din Dobârca („cu întregul complex de clădiri”). Din Presaca (comuna Păuca) a fost inclusă „Biserica de lemn Sf. Treime”, iar din Petrești „Ruinele cetății bisericesti”. Alte biserici de lemn luate în evidență au fost cele din Pianu de Sus - cu hramul „Sf. Paraschiva” - și din Poiana Sibiului - „Biserica de lemn « Din deal »”⁷³.

În lista din 1955 au fost incluse și monumente omise de inventarul realizat cu doi ani înainte: bisericile evanghelice din Pianu de Jos⁷⁴, Reciu și Vingard, precum și clădirile ce intră în alcătuirea unor ansambluri, ca în cazul cetății Călnic sau al unor biserici fortificate, amintite mai sus.

Informațiile furnizate de recensământul monumentelor din 1953, ne relevă între altele și atitudinea statului față de patrimoniul construit al României, în primii ani de existență ai regimului comunist. Surprinzător, ținând cont de ateismul promovat de noul regim, în inventar figurează destul de multe biserici, numărul lor, în cazul raionului Sebeș, fiind de 18, din totalul de 57 de obiective⁷⁵. De asemenea, sunt importante și informațiile referitoare la starea de conservare a monumentelor, precum și cele despre folosirea lor la data realizării inventarului.

Recensământul monumentelor din anul 1953 și *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul RPR*, elaborată doi ani mai târziu, au stat la baza evidenței patrimoniului construit din România. Datele culese acum au fost completate, și treptat au fost

⁶⁸ *Lista* 1955, p. 1-192.

⁶⁹ Constantinescu-Iași 1958, p. 17.

⁷⁰ *Lista* 1955, p. 1-192; Nistor 2014, p. 27.

⁷¹ Probabil anexele mănăstirești.

⁷² *Lista* 1955, p. 68.

⁷³ *Ibidem*, p. 69.

⁷⁴ În listă figurează, în mod eronat, pe teritoriul satului Pianu de Sus (*ibidem*).

⁷⁵ MMIRS, *Dosar de recensământ monumente 1953*, nr. inv. 834, f. 6

luate în evidență numeroase alte monumente și situri arheologice, lista monumentelor din 1992 numărând 20326 de înregistrări, iar cea din 2010, 29542⁷⁶.

Official Count of the Historical Monuments in the Rayon of Sebeș (1953)

(Abstract)

After the dissolution of the Historical Monuments Commission (Comisiunea Monumentelor Istorice) in 1948 by the freshly installed Communist regime, Romania's built heritage entered a period of insecurity brought about by the legislative gap in the field and the lack of specialized institutions able to coordinate specific activities, namely registration, conservation and restoration.

The situation improved somewhat in the early 1950s. On 15 March 1951, the Scientific Committee of Museums, Historical and Artistic Monuments (Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice) was established at the Romanian Academy. Its main task was to perform an inventory of all immovable properties, an endeavour crowned by the publication of a list of important monuments in Romania in 1955. The task was carried out through a nation-wide monument census in May - June 1953, with regional and rayonal committees as well as inventory offices set up in cities and communes.

One such census was conducted in the former Rayon of Sebeș. The committee here approved a list of 57 monuments and archaeological sites and forwarded it for the review to the regional Commission in Deva. Two years after the census, in 1955, the *List of all monuments of culture from the People's Republic of Romania*, approved by the Council of Ministers' decision no. 1160/1955, was created. It featured 4,345 entries grouped by region, district and locality. Many of the monuments inventoried two years earlier in the Rayon of Sebeș are found in this list, together with some others.

Abrevieri bibliografice

- Abrudan 2010 - Ioan Ovidiu Abrudan, *Vechile biserici de lemn din ținutul Sibiului*, Sibiu, 2010.
- Afrapt 2009 - Nicolae Afrapt, *Sebeșel - satul de pe Valea Sebeșului - monografie istorică*, Alba Iulia, 2009.
- Angelescu et alii 1967 - Mariana Angelescu, Gustav Gündisch, Albert Klein, Harald Krasser, Theobald Streitfeld, *Restaurarea unui monument de arhitectură din epocile romanică și gotică în cadrul ansamblului de monumente feudale de la Sebeș-Alba*, în *Monumente Istorice*, 1, 1967, p. 90-119.
- Anghel 1976 - Gheorghe Anghel, *Fortificația orașului Sebeș*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 147-159.
- Anghel 1986 - Gheorghe Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986.
- Anghel 2003 - Călin Anghel, *Considerații privind arhitectura Casei Zápolya din Sebeș*, în *AUASH*, 7, 2003, p. 199-210.
- Anghel 2014 - Călin Anghel, *Fortificația orașului Sebeș în istoriografie*, în *Terra Sebus*, 6, 2014, p. 393-402.
- Arion 1974 - Gheorghe Arion, *Sculptura gotică din Transilvania. Plastica decorativă*, Cluj, 1974.
- Burnichioiu 1996 - Ileana Burnichioiu, *Die evangelische Kirche in Deutsch-Pien*, în *FVL*, 39, 1996, 1-2, p. 87-93.
- Cărpinișianu 2002a - Radu Cărpinișianu, *Toponimia străveche și contemporană a Sebeșului*, în *Sebeșul*, 10, din iulie 2002.

⁷⁶ Nistor 2014, p. 28.

- Cărpinișianu 2002b - Radu Cărpinișianu, *Toponimia străveche și contemporană a Sebeșului (partea a II-a)*, în *Sebeșul*, 11, din august 2002.
- Constantinescu-Iași 1958 - P. Constantinescu-Iași, *Respect față de monumentele istorice*, în *Monumente și mușee*, 1, 1958, p. 13-20.
- Cristache-Panait 1987 - Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei. Mărturii de continuitate și creație românească*, Alba Iulia, 1987.
- Dan 2001 - Dorin Ovidiu Dan, *Un ctitor de mușee: Ioan Raica (1903-1990)*, în *PA*, 1, 2001, p. 235-237.
- Fabini 1998 - Hermann Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt, 1998.
- Fleșer 2001 - Gheorghe Fleșer, *Biserici românești de zid din județul Alba*, Alba Iulia, 2001.
- Fleșer et alii 2005 - Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici românești de zid din județul Alba. Protopopiatul ortodox Sebeș*, vol. I, Alba Iulia, 2005.
- Fleșer, Rustoiu 2005 - Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, *Biserica ortodoxă „Învierea Domnului” din Sebeș*, Alba Iulia, 2005.
- Fodorean 2006 - Florin Fodorean, *Drumurile din Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2006.
- Géza 1984 - Entz Géza, *Die Pfarrkirchen von Klausenburg und Mühlbach in der Zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, în *AHA*, XXX, 1984, 1-2, p. 65-108.
- Ghenescu 2010 - Ovidiu Ghenescu, *Considerații privind datarea cetății de la Laz (com. Săsciori, jud. Alba)*, în *Terra Sebus*, 2, 2010, p. 245-268.
- Glodariu, Moga 1989 - Ioan Glodariu, Vasile Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989.
- Greceanu 1995 - Eugenia Greceanu, *Reluarea activității de protecție a monumentelor istorice din România după desființarea în 1948 a Comisiunii Monumentelor Istorice*, în *BCMI*, 1-2, 1995, p. 87-95.
- Gündisch, Streitfeld 1976 - Gustav Gündisch, Theobald Streitfeld, *Der Umbau der Mühlbacher Marienkirche im 15. Jahrhundert und seine geschichtlichen Voraussetzungen*, în *SSK*, 1976, p. 60-80.
- Heitel 1964 - Radu Heitel, *Monumentele medievale din Sebeș-Alba*, București, 1964.
- Iamandescu 2014 - Ioana Irina Iamandescu, *Inventarierea - un prim pas determinant în protejarea patrimoniului industrial*, în *Transsylvania Nostra*, 3, 2014, p. 20-25.
- Instrucțiuni 1953 - *Instrucțiuni pentru inventarierea culturii materiale din R.P.R.*, București, 1953.
- Klein 1976 - Albert Klein, *Baugeschichte der evangelischen Kirche in Mühlbach*, în *SSK*, 1976, p. 23-59.
- Krasser 1976 - Harald Krasser, *Zur Geschichte der Erforschung der Mühlbacher Stadtpfarrkirche*, în *SSK*, 13, 1976, p. 13-22.
- Lista 1955 - *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, București (1955), 1956.
- Luca 2012 - Aneta Luca, *Protecția monumentelor istorice în legislația română*, în *Monumentul*, IV, 2012, f.p.
- Mândrescu 2010 - Gheorghe Mândrescu, *Desființarea Comisiei Monumentelor Istorice din România la 1 decembrie 1977*, în *StudiaUBBH*, LV, 2010, 1, p. 141-158.
- MMIRS - Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- Moga, Ciugudean 1995 - Vasile Moga, Horia Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, BMA, II, Alba Iulia, 1995.
- Nistor 2014 - Sergiu Nistor, *Gestiunea patrimoniului construit românesc și evoluția numărului de monumente din lista monumentelor istorice. Realitate și interpretare*, în *Transsylvania Nostra*, 3, 2014, p. 26-34.
- Opriș 1994 - Ioan Opriș, *Comisiunea Monumentelor Istorice*, București, 1994.
- Popa 1999-2001 - Cristian Ioan Popa, *Materiale aparținând Bronzului Timpuriu și debutului Bronzului Mijlociu din colecțiile Muzeului „Ioan Raica” - Sebeș*, în *Sargetia*, XXVIII-XXX, 1999-2001, p. 79-98.

Călin Anghel

- Popa 2002 - Dumitru Popa, *Villae, vici, pagi. Așezările rurale din Dacia romană intracarpatică*, Sibiu, 2002.
- Popa 2012 - Cristian Ioan Popa, *Contribuții la preistoria Văii Sebeșului (I). Locuiri Coșofeni din zona deluroasă*, BMS, III, Alba Iulia, 2012.
- Porumb, Firea 2007 - Marius Porumb, Ciprian Firea, *Cetatea Călnic*, București, 2007.
- Raica 2002 - Ioan Raica, *Sebeșul*, Cluj-Napoca, 2002.
- Reuschel 1878 - Friedrich Reuschel, *Die evangelische Pfarrkirche in Mühlbach*, în *Programm Mühlbach*, 1878, p. 3-8.
- Roth 1929 - Viktor Roth, *Die evangelische Kirche A. B. in Mühlbach*, Sebeș, 1929.
- Salontai 1996 - Mihaela Sanda Salontai, *Mănăstirea dominicană din Sebeș (jud. Alba)*, în *AT*, VI, 1996, p. 27-32.
- Salontai 2002 - Mihaela Sanda Salontai, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002.
- Stanca 1928 - Sebastian Stanca, *Biserica ortodoxă din Sebeș*, Cluj, 1928.
- Străuțiu 2011 - Eugen Străuțiu, *Miercurea Sibiului. Pagini de istorie*, Sibiu, 2011.
- Streitfeld 1935 - Theobald Streitfeld, *Das Mühlbacher Dominikanerkloster*, în *SV*, 58, 1935, p. 1-11.
- Streitfeld 1936 - Theobald Streitfeld, *Die Cappella Sancti Jacobi in Mühlbach*, în *SV*, 59, 1936, p. 287-306.
- Streitfeld 1976 - Theobald Streitfeld, *Mittelalterliche Kapellen in Mühlbach*, în *SSK*, 13, 1976, p. 110-133.
- Streitfeld 1983 - Theobald Streitfeld, *Die Jakobuskapelle in Mühlbach (ein Nachwort)*, în *ZfSL*, 6 (77), 1983, 2, p. 199-203.
- Varga 1984 - Livia Varga, *A Szászsebesi evangélikus templom középkori építéstörténete*, Budapest, 1984.
- Vătășianu 1959 - Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959.

Cuvinte-cheie: monumente istorice, evidența patrimoniului, biserici, fortificații, stațiuni arheologice.

Keywords: historical monuments, heritage records, churches, fortifications, archaeological sites.

ANEXA

LISTA MONUMENTELOR CULTURII MATERIALE

Inventariate la 7-9 iunie 1953

(MMIRS, Dosar de recensământ monumente 1953, nr. inv. 834, f. 2-3)

Nr. de ordine	Localitatea		Denumirea monumentului	Clasificarea monumentului			Starea monumentului	Modul cum este folosit
	Orașul Comuna	Strada Nr. Satul		Felul monumentului	Cărei orânduiri aparține	Ce este monumentul (movilă, statuie, etc)		
1.	Apoldu de Sus	-	Biserică Evanghelică	istoric	capitalist	biserică	bună	biserică
2.	Apoldu de Jos	-	Biserică mică (lemn)	istoric	feudală	biserică	mediocră	biserică
3.	Apoldu de Jos	Sângătîn	Biserică	istoric	feudală	biserică	slabă	biserică
4.	Câlnic	-	Cetate	istoric	feudală	cetate	mediocră	nefolosită
5.	Câlnic	-	Mucea cea mare	istoric	primitivă	movilă	urme	pășune
6.	Doștat	Boz	Biserică	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
7.	Drașov	-	Clădire grof Telechi	istoric	feudală	ruină	rea	pășune
8.	Gârbova	-	Cetate	istoric	feudală	cetate	ruină	-
9.	Gârbova	-	Biserică	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
10.	Gârbova	-	Biserica din deal	istoric	feudală	biserică	f. slabă	nefolosită
11.	Gârbova	-	Cetate	istoric	prefeudală	cetate (ruină)	f. slabă	nefolosită
12.	Gârbova	Cârpiniș	Biserică	istoric	capitalistă	biserică	bună	biserică
13.	Miercurea	-	Albele (Salcivova sec. II)	istoric	sclavagistă	movilă	bună	-
14.	Miercurea	-	Biserică evanghelică	istoric	feudală	cetate veche (biserică)	mediocră	biserică
15.	Miercurea	-	Biserică rom-catolică	istoric	feudală	biserică	mediocră	biserică
16.	Miercurea	Dobârca	Biserică luterană	istoric	feudală	Cetate/ biserică	slabă	-
17.	Păuca	Presaca	Biserică ortodoxă	istoric	feudală	biserică	mediocră	biserică
18.	Petrești	-	Cetate	istoric	feudală	cetate (ruină)	slabă	cimitir

19.	Pianu de Sus	-	Peșteră	istoric	feudală	peșteră	surpată	-
20.	Pianu de Sus	-	Biserică	istoric	feudală	biserică	slabă	nefolosită
21.	Pianu de Sus	Pianu de Jos	Stațiunea „Podei”	istoric	sclavagistă	ziduri	ruinată	-
22.	Poiana	-	Biserica „Din deal”	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
23.	Poiana	-	Chilie	istoric	feudală	chilie	bună	chilie
24.	Răhău	-	Stațiunea „Piatra Sfintei”	istoric	sclavagistă	ruină de cetate	slabă	-
25.	Răhău	-	Piatra „Iuliei Maxima”	istoric	sclavagistă	piatră funer.	în buc.	-
26.	Răhău	-	Piatra „Titu Flavius R.”	istoric	sclavagistă	bloc de piatră	conservat	
27.	Săsciori	-	Biserică	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
28.	Săsciori	-	„Cetatea Săsciorului”	istoric	feudală	cetate	în ruină	interior vie
29.	Săsciori	Sebeșel	Mina de Aur „Germag”	istoric	sclavagistă	mină de aur	teren împăturit	pășune
30.	Săsciori	Sebeșel	Mina „Ociug-Gouroi”	istoric	sclavagistă	mină de aur	deal golaș	pășune
31.	Săsciori	Sebeșel	Stațiune preistoric.	istoric	primitivă	stațiune	-	pășunat, vie
32.	Săsciori	Sebeșel	Cruce veche	artistic	feudală	cruce	slabă	cruce
33.	Săsciori	Laz	Cetatea „Vârful Gherghelău”	istoric	sclavagistă	cetate	ruină	pășunat
34.	Săsciori	Căpâlna	Cetate	istoric	sclavagistă	cetate	mediocră	nefolosită
35.	Strungari	Răchita	Stațiune „Vârful Goriniște”	istoric	preistoric	stațiune	-	pășunat
36.	Strungari	Răchita	Peșteră „Gaura bătrânului”	istoric	primitivă	peșteră	dărămată	-
37.	Strungari	Răchita	Peșteră „Gaura jidovului”	istoric	primitivă	peșteră	dărămată	-
38.	Vingard	-	Biserică evanghelică	istoric	feudală	biserică	mediocră	biserică
39.	Sebeș	-	Stațiunea Gorganul	istoric	primitivă	movilă	-	-
40.	Sebeș	-	Stațiunea „Râpa Roșie”	istoric	primitivă	stațiune	-	teren arabil

Recensământul monumentelor din raionul Sebeș (1953)

41.	Sebeș	-	Gruiețul din Glod	istoric	primitivă	movilă	rea	-
42.	Sebeș	-	Stațiune la Secaș	bordee în pământ	preistoric	bordei în păm.	bună	-
43.	Sebeș	-	Stațiune „Țigăria Weber”	istoric	primitivă	stațiune	degradată	-
44.	Sebeș	-	Stațiune „Gruiețul mare”	istoric	primitivă	movilă	rea	-
45.	Sebeș	-	Stațiune romană Nyhoage	istoric	sclavagistă	stațiune	-	teren arabil
46.	Sebeș	-	Calea lui Traian	istoric	sclavagistă	drum	bun	-
47.	Sebeș	-	Stațiune „Dealul Roșu”	istoric	primitivă	stațiune preistorică	-	-
48.	Sebeș	-	Stațiune Rebeșul Mare	istoric	primitivă	stațiune preistorică	-	-
49.	Sebeș	-	Stațiunea Obreghea Mică	istoric	primitivă	stațiune preistorică	-	-
50.	Sebeș	-	Zidul orașului cu turnuri	istoric	feudală	Zid de apărare	ruină	-
51.	Sebeș	-	Casa I. Zapolya	istoric	feudală	casă	bună	Muzeul Raional
52.	Sebeș	-	Biserica romano-catolică	istoric	feudală	biserică	mediocră	biserică
53.	Sebeș	-	Biserica evanghelică	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
54.	Sebeș	-	Biserica ortodoxă Nr. II.	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
55.	Sebeș	-	Biserica ortodoxă Nr. I.	istoric	capitalistă	biserică	bună	biserică
56.	Sebeș	-	Biserica ortodoxă Nr. III.	istoric	feudală	biserică	bună	biserică
57.	Sebeș	-	Monument funerar	istoric	capitalistă	monument	bună	-

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
AAust	- Archaeologia Austriaca, Beiträge zur Paläanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien.
AB	- Altarul Banatului. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului. Timișoara.
ActaArchCarp	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ActaPal	- Acta Paleobotanica. Polish Academy of Sciences. Krakow.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AIIC(N)	- Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”. Cluj-Napoca.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Almanahul graficeii române	- Almanahul graficeii române. Craiova.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
AnthAnzeiger	- Anthropologischen Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology.
Antiquity	- Antiquity. A Quarterly Review of World Archaeology. York.
AnUB-LLS	- Analele Universității din București - Limba și literatura străină. Universitatea din București.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).

AP	- Annales de Paléontologie. L'Association paléontologique française.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. Bucharest.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
Archaeometry	- Archaeometry. Research Laboratory for Archaeology & the History of Art. Oxford.
ArchMühely	- Archeometriai Mühely. Budapest.
Arheologia	- Arheologia. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArkhSb	- Arkheologičeskij sbornik. Muzey Ermitazh. Moskva.
AS	- American Studies. Mid-America American Studies Association. Cambridge (USA).
ASS	- Asian Social Science. Canadian Center of Science and Education. Toronto.
ASUAIC-L	- Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Lingvistică. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUASH	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUASP	- Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUCSI	- Analele Universității din Craiova. Seria Istorie. Universitatea din Craiova.
Australiada	- Australiada: A Russian Chronicle. New South Wales. Woy Woy (Australia).
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Section d'Archéologie et d'Histoire. Universitatea Valahia din Târgoviște.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
Balcanica	- Balcanica. Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques. Belgrad.
BAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. American Museum of Natural History. New York.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.

BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BF	- Bosporskij fenomen. Gosudarstvennyj Ermitazh Sankt-Peterburg.
BGSG	- Bulletin of the Geological Society of Greece. Geological Society of Greece. Patras.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara.
BI	- Bosporskie issledovanija. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija, Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
BMAntiq	- Bibliotheca Memoriae Antiquitatis. Piatra Neamț.
BMN	- Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BospCht	- Bosporskie chtenija. Bospor Kimmerijskij i varvarskij mir v period antichnosti i srednevekov'ja. Militaria. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija. Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
Das Börsenblatt	- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel-Frankfurter Ausgabe. Börsenverein des Deutschen Buchhandels. Frankfurt pe Main.
Br J Ind Med	- British Journal of Industrial Medicine. London.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
București	- București. Materiale de istorie și muzeografie. București.
Bucureștii vechi	- Bucureștii vechi. Buletinul Societății Istorico-Arheologice. București.
BUS	- Birka Untersuchungen und Studien. Stockholm.
CA	- Current Anthropology. University of Chicago.
Caietele ASER	- Caietele ASER. Asociația de Științe Etnologice din România. București.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Julian Antonescu” Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCJ	- Chemistry Central Journal. London.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Oradea.
Cetatea Bihariei	- Cetatea Bihariei. Institutul de Istorie și Teorie Militară din București, Secția Teritorială Oradea.
CIRIR	- Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Iași.
CL	- Cercetări literare. Universitatea București.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, seria nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.
ComȘtMediaș	- Comunicări Științifice. Mediaș.
ConspNum	- Conspicte numismatice. Chișinău.

Conviețuirea-Együttélés	- Conviețuirea-Együttélés. Catedra de limbă și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula”, Szeged.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CPF	- Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CRP	- Comptes Rendus Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences France.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolice din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
Dări de seamă	- Dări de seamă ale ședințelor. Paleontologie. Institutul Geologic al României. București.
DB	- Drevnosti Bospora. Rossiyskaya Akademiya Nauk. Moskva.
De Antiquitate	- De Antiquitate. Asociația Virtus Antiqua. Cluj-Napoca.
DFS	- Deutsche Forschung im Südosten. Sibiu.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drevnosti Altaja	- Drevnosti Altaja. Gorno-Altajskij gosudarstvennyj universitet. Gorno-Altajsk (Respublika Altaj).
EHQ	- European History Quarterly. Sage Publications. New York.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca.
EVNE	- Etnokul'turnoe vzaimodeystvie narodov Evrazii. Institut Arheologii i Etnografii Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii Nauk. Novosibirsk.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FU	- Finno-Ugrika. Institut Istории imeni Sh. Mardzhani. Akademiya Nauk Tatarstana. Kasan'.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geo-Eco-Marina	- Geo-Eco-Marina. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină. București.
Glasnik	- Glasnik Srpskog arheološkog društva. Journal of the Serbian Archaeological Society. Beograd.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
GR	- Gondwana Research. International Association for Gondwana Research, Journal Center, China University of Geosciences. Beijing.
HistArchaeol	- Historical Archaeology. Society for Historical Archaeology.
HistMet	- Historical Metallurgy, The Historical Metallurgy Society.

- HJ** - The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
- HSCE** - History & Society in Central Europe. István Hajnal Society of Historians. Medium Ævum Quotidianum Society. Budapest. Krems.
- IJAM** - International Journal of Arts Management. École des Hautes Études Commerciales (HEC) in Montreal.
- IJO** - International Journal of Osteoarchaeology. United States.
- IPH** - Inventaria Præhistorica Hungarie. Budapest.
- Istros** - Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JACerS** - Journal of the American Ceramic Society. The American Ceramic Society, Ohio.
- JAS** - Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JLS** - Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JMH** - Journal of Modern History. University of Chicago.
- JOB** - Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik. Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien.
- JPSP** - Journal of Personality and Social Psychology. American Psychological Association. Washington DC.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JSP** - Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.
- JSSR** - Journal for the Scientific Study of Religion. The Society for the Scientific Study of Religion. South-Carolina.
- JVP** - Journal of Vertebrate Paleontology. Society of Vertebrate Paleontology (SVP) in partnership with the Taylor & Francis Group. Abingdon, Oxfordshire (UK).
- Közlemények** - Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából, Cluj.
- Le Glob** - Le Globe. Revue genevoise de géographie. Paris.
- LSJ** - Life Science Journal. Acta Zhengzhou University. Zhengzhou (China).
- LȘ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- MA** - Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991). A continuat *Revista Teologică*, (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
- Marisia** - Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie. Baia Mare.
- Materiale** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- MBGAEU** - Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.

ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MEJSR	- Middle-East Journal of Scientific Research. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MIA	- Materialy i issledovaniya po arkheologii SSSR. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
MJSS	- Mediterranean Journal of Social Sciences. Mediterranean Center of Social and Educational Research. Rome.
Monumente Istorice	- Monumente Istorice. Studii și lucrări de restaurare. Direcția Monumentelor Istorice. București.
Monumente și muzee	- Monumente și muzee. Buletinul Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice. București.
MPG	- Marine and Petroleum Geology. Elsevier.
MSIAR	- Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române, seria a II-a. Academia Română. București.
MTE	- Magyar Történelmi Eletrajzok. Budapest.
Naturwissenschaften	- Naturwissenschaften. Springer-Verlag. Berlin, Heidelberg.
OlteniaȘtNat	- Oltenia. Studii și Comunicări. Științele Naturii. Muzeul Olteniei. Craiova.
ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PAPS	- Proceedings of the American Philosophical Society. American Philosophical Society. Philadelphia.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PAT	- Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum. Cluj-Napoca.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
PLOS ONE	- PLOS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PM	- Publics et musées. Association Publics et Musées - PUL (Presses universitaires de Lyon). Lyon.
PNAUSA	- Proceedings of the National Academy of the United States of America. National Academy of the United States of America.
Pogrebal'nyj obrjad	- Pogrebal'nyj obrjad rannih kochevnikov Evrazii. Juzhnyj nauchnyj centr Rossijskoj Akademii nauk. Rostov-na-Donu.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences. Elsevier.
ProblemyArh	- Problemy arheologii, jetnografii, antropologii Sibiri i sopredel'nyh territorij. Institut arheologii i jetnografii Rossijskoj Akademii nauk. Novosibirsk.

Programm Mühlbach	- Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QG	- Quaternary Geochronology. The International Research and Review Journal on Advances in Quaternary Dating Techniques.
QSA	- Quaderni di Studi Arabi. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. Roma.
Quartär	- Quartär. International Yearbook for Ice Age and Stone Age Research.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
RArhiv	- Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
Radiocarbon	- Radiocarbon. University of Arizona. Department of Geosciences.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
REF	- Revista de etnografie și folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. București.
RESEE	- Revue des études sud-est européennes. Academia Română. București.
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Société d'histoire moderne et contemporaine. Paris.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJP	- Romanian Journal of Paleontology. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RJS	- Romanian Journal of Stratigraphy. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMMG	- Revista Muzeul Mineralogic-Geologic, al Universității din Cluj la Timișoara. Sibiu.
RMM-M	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzeu. București.
RP	- Revista de Pedagogie. Institutul de Științe ale Educației. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
SA	- Sovetskaya arkheologiya. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.

SAO	- Studia et Acta Orientalia. Société des Sciences Historiques et Philologiques de la RPR., Section d'Etudes Orientales. Bucarest.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCE	- Studii și comunicări de etnologie. Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu.
SCCI	- Studii, conferințe și comunicări istorice. Sibiu.
SCIA	- Studii și cercetări de istoria artei. Academia Română. București.
SciAm	- Scientific American. New York.
SCGG	- Studii și Cercetări. Geologie-Geografie. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SGJ	- Soobshhenija Gosudarstvennogo Jermitazha. Gosudarstvennyj Jermitazh. Leningrad.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SP	- Studii de Preistorie. București.
SPACA	- Stratum Plus: Archaeology and Cultural Anthropology. Superior Council on Science and Technical Development of Moldavian Academy of Sciences. Saint Petersburg, Kishinev, Odessa, Bucharest.
SPPF	- Società Preistoria Protostoria Friuli-V.G. Trieste.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
Stâna	- Stâna. Sibiu.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
StRI	- Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Geographia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGM	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Mineralogia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SUPMPh	- Studia Universitatis Petru Maior. Philologia. Târgu-Mureș.
SV	- Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt (Sibiu).

SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
TEA	- TEA. The European Archaeologist.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	- Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Oxford (UK), Malden (USA).
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Transsylvania Nostra	- Transsylvania Nostra. Fundația Transsylvania Nostra. Cluj-Napoca.
Trudy nauchnogo	- Trudy nauchnogo Karel'skogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. Karel'skiy tsentr Rossiyskoy akademii Nauk. Moskva.
TT	- Történeti Tár. Akadémia történelmi bizottságának. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.
Ungarische Revue	- Ungarische Revue, Herausg. von P. Hunfalvy. Budapest.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vestnik arkheologii	- Vestnik arkheologii, antropologii i etnografii. Institute problem osvoyeniya Severa Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoj akademii nauk. Tyumen.
Vestnik Novosibirskogo	- Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Istoriya, filologiya. Novosibirskij gosudarstvennyj universitet. Novosibirsk.
VLC	- Victorian Literature and Culture. Cambridge University Press. Cambridge (UK).
VPUI	- Vestnik permskogo universiteta. Istoriya. Permskiy Gosudarstvennyi Universitet. Perm'.
VR	- Victorian Review. Victorian Studies Association of Western Canada. Toronto.
WASJ	- World Applied Sciences Journal. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
WorldArch	- World Archaeology. London.
Xenopoliana	- Xenopoliana. Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol” Iași.
Yearb. Phys. Anthropol.	- Yearbook of Physical Anthropology. New York.
Yezhegodnik gubernskogo	- Yezhegodnik gubernskogo muzeya Tobol'ska. Tobol'sk Khistori Muzeum. Tobol'sk.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad.
ZooKeys	- ZooKeys. Sofia.